

Ostrava 5.-6.března 2010

Mgr. Přemysl Mikoláš
Psycholog SPC
premysl.mikolas@komondor.cz
www.komondor.cz

Mentální retardace

- Mentální retardace je souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit.

Hlavní znaky mentální retardace

- Neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně in. vývoje 70%;
- Nedostatečný rozvoj myšlení a řeči;
- Omezená schopnost učení;
- Obtíže v adaptaci na běžné životní podmínky;
- Mentální retardace je vrozená;
- Mentální retardace je trvalá

Výskyt a příčiny vzniku

- V populaci se vyskytují přibližně 3% mentálně postižených lidí;
- Příčiny vzniku – postižení CNS
- Genetická podmíněnost – porucha struktury nebo funkce genetického aparátu (Dawnův syndrom, Askorgův syndrom);
- Teratogenní faktor – faktory, které působí prostřednictvím matky, při normálním vývoji plodu (fyzikální – porod, kyslík, krvácení; chemické – léky, alkohol, drogy; biologické – virové, mikrobiální např. Zarděňky – naruší vývoj embrya komplexně;
- Postnatální poškození mozku – zánět; otrava;
- Nehovíme o mentální retardaci v případě nedostatečné a nepřiměřené výchovy – jedná se spíše o sociální poškození vývoje rozumových schopností

Psychologická charakteristika mentální retardace

- Porucha myšlení, řeči, učení;
- Nápadnosti emočního prožívání a odlišnosti motivace;
- Nápadnosti v chování mentálně postižených a jejich význam;
- Osobnost mentálně postiženého;

Porucha myšlení

- Omezená potřeba zvědavosti;
- Preference podměrového stereotypu;
- Maximálně úroveň konkrétních logických operací u LMR;
- Uvažování vázáno na realitu, leckdy pouze na její konkrétní, do určité míry náhodou, aktuální variantu;
- Pro mentálně postiženého je důležité, jak se mu situace jeví, o její podstatě není schopen uvažovat;
- Nedokáže se odpoutat od vlastního pohledu, od vlastních pocitů a potřeb
- Snížená kručnost a vyšší sugestibilita
- Značná stereotypnost, rigidita a upírání na určitém způsobu řešení;
- Chybí hypotetické myšlení;

Porucha řeči

- Méně přesná výslovnost; motorická koordinace mluvidel – v rámci org. poškození CNS nebo zhoršenou sluchovou diferenciací, která jim neposkytuje potřebnou zpětnou vazbu;
- Potíže v pochopení celkového kontextu;
- Jazyková necitlivost – agramatismy;
- Nápadná jednoduchost vyjadřování;
- Řeč je postižená jak formálně tak z obsahového hlediska;
- Nechápují složitější slovní obraty, ironii, žert, metaforu apod.
- U LMR zvládnou běžné konkrétní pojmy a základní slovní obraty.
- U hlubších postiženích se verbální schopnosti nerozvíjejí vůbec;
- Nabývá tedy na významu neverbální komunikace;

Porucha učení

- Schopnost učení je u mentálně postižených lidí rovněž v různé míře omezená;
- Mírně nedostatečného porozumění vstupuje do procesu učení také nedostatky v koncentraci pozornosti a paměti;
- Učení těchto lidí je převážně mechanické, asociční;
- Čas pro učení je dlouhý – nerežignovat!!
- Rysem mentálně postižení v oblasti motivace k učení je „poznávací pohodlnost“, učení něčemu novému není pro ně atraktivní;
- Motivace k učení – jiný způsob – jídlo, pochvala; učí se za podpory jiného člověka, ke kterému mají pozitivní vztah;
- Učení je primárně motivované emočně, nikoliv kognitivně;

Nápadnosti emočního prožívání

- Zvýšená dráždivost
- Větší pohotovost k afektivním reakcím či mrzuté náladě;
- Emoční prožívání je základním mechanismem autoregulace;
- Nedostatečná kontrola a ovládnání emocí – koncentrace na přítomnost – bezprostřední uspokojení;
- Neumí regulovat vlastní emoční prožívání, které zvyšuje pohotovost reagovat méně přiměřeně vyvolávajícím podnětům

Odlišnost motivace

- Mentálně postižení jedinec má stejné základní psychické potřeby jako jiní lidé;
- Vzhledem k postižení mohou být tyto potřeby různým způsobem modifikovány;
- Čím je člověk závažněji mentálně postižen, tím je v saturaci svých potřeb závislejší na okolí;
- Mají tendenci své potřeby uspokojovat bez zábran a neodkladně;

Potřeby I

- Potřeba stimulace – preferují stereotypnější, jednodušší a jednoznačnější stimuly. **Je potřeba stimulovat přiměřeně, nevyčerpávat, nepřetěžovat. Působit podněty musí být přiměřeně mentálnímu možnosti jedince.**
- Potřeba učení – tendence porozumět v mezích svých možností nejbližšímu okolí **(informaci namí být mnoho, musí se opakovat, mají mít jednoduchý kód, plati pravidla, kterými by měli porozumět);** přičina – následek; trvalost určitých objektů;
- Potřeba citové jistoty a bezpečí – **VELMI SILNÁ** – vztah s blízkým člověkem, stabilita prostředí v němž žijí – zdroj rovnováhy vzhledem k subjektivně obtížnějšímu porozumění okolnímu světu a přizpůsobení jeho požadavkům. Potřeba emoční podpory v dospělosti - přetrvávající infantilita.

Potřeby II

- Potřeba seberealizace – mechanická akceptace názoru autority dospělé osoby, na níž jsou závislí; **neplánují svoji seberealizaci; spokojí se s aktuálním pozitivním hodnocením; je závislí na dospělé osobě;**
- Potřeba životní perspektivy – základní podmínkou je schopnost diferenciacce času, minulosti, přítomnosti a budoucnosti; **při závažnějších postiženích žijí jedince pouze přítomnosti; nemá tedy cenu vysvětlovat, že včera to šlo!!;**

Nápadnosti v chování mentálně postižených a jejich význam

- Vázanost schopnost porozumění platným hodnotám a normám, pochopit jejich podstatu.
- Nelze očekávat standardní reakce, přesto že ví jak by se měli chovat;
- Problémy s hodnocením nových situací;
- Problémy s aplikací běžných pravidel za různých okolností;
- **V případech byť i malé změny je dezorientován a může reagovat nepřiměřeně; Nůstnost nejen chápat, ale i chovat se v určitých situacích;**
- Mentálně postižení jedince se řídí emocionálními impulzy
- Schopnost sebeovládání není dostatečně vyvinutá – zvýšená pohotovost k af. reakcím – nedokáží ovládat.

Pozor prosím!

- Problematické chování mentálně postižených může být projevem jejich neschopnosti vyjádřit své aktuální pocity standardnějším pro ostatní srozumitelným způsobem.
- **Aktivitu typu – bušení hlavou do zdi, křik, sebepoškozování slouží ke komunikaci s okolím, jejich prostřednictvím mu sdělují subjektivně důležité informace. Činí i tak proto, že se tento způsob ukázal efektivní – pozornost okolí, uspokojení potřeby ihned**

Prosím i nadále o zvýšenou pozornost!

- Nápadnosti (různé automatismy, kývání) v chování lze chápat i za obranné reakce; **Kompenzační význam: nahrazují nebo vyrovnávají subjektivně nepřiměřený přísun stimulace**
- **Autostimulace – náhradní zdroj podnětů**
- **Autostimulace – také jako mechanismus uvolňující napětí vyvolané kumulací nepříjemných podnětů (např. Nadměrné nároky, přetěžování**

Zdroje problémového chování

- Narůstající stres daný subjektivně nadměrnými sociálními požadavky, které mentálně postižený nechápe a není schopen jim vyhovět;
- Negativní postoj různých lidí, ponižování, odmítání apod., jemuž se mentálně postižený brání;
- Různá omezení, jejichž smyslu mentálně postižený nerozumí;
- Organické poškození CNS, které zvyšuje dráždivost a sklon k impulzivním, někdy i útočným reakcím

Osobnost mentálně postiženého

- Sebehodnocení není zcela objektivní; je nekritické ovládané především emocionálně (např. přání);
- Zkreslené sebehodnocení;
- Rigidita sebepojetí vede k tomu, že se chová stále stejně, jako by k žádné změně nedošlo, není schopen ovládnout své možnosti a přizpůsobit jim své chování;
- **Každý mentálně postižený člověk se těžko přizpůsobuje novým situacím.**

Kvantitativní hodnocení mentální retardace

- F70 Lehká mentální retardace (debilita); 50-70 IQ; zkratka - LMR;
- F71 Středně těžká mentální retardace (imbecilita); 35-49 IQ; zkratka - SMR;
- F72 Těžká mentální retardace; (idiocie); 20-34IQ; zkratka – TMR;
- F73 hluboká mentální retardace (idiocie); 0-19IQ;

Lehká mentální retardace

- Myšlení v dospělosti na úrovni dětí středního školního věku;
- Respektují základní pravidla logiky
- Nejsou schopni myslet abstraktně; řeč bez abstrakt;
- Myšlení, řeč jsou konkrétní;
- Verbální projev jednodušší, kratší věty, někdy špatná výslovnost, nepřesnosti sémantického a syntaktického charakteru; problémy s výslovností;
- Nutnost v učení respektovat jejich možnosti;
- V dospělosti lze dosáhnout určité samostatnosti, jsou pracovně začlenitelní, potřebují pouze dohled a oporu;

Středně těžká mentální retardace

- Myšlení předškolního dítěte;
- Nerespektuje pravidla logiky;
- Ve slovníku chybí i méně běžné pojmy;
- Verbální projev je agramatický, chudý, špatně artikulovatelný;
- Učení pouze – mechanické podmiňování; časté opakování nutně;
- Běžné návyky, jednoduché dovednosti – především sebeobsluha;
- Jednoduché pracovní návyky, které nevyžadují přesnost a rychlost
- Trvalý dohled

Těžká mentální retardace

- V dospělosti chápou jen základní vztahy a souvislosti.
- Myšlení na úrovni batolete;
- Verbální omezení výrazné – jen několik špatně artikulovaných výrazů; používají je nepřesně resp. na všechno – generalizované; někdy nemluví vůbec;
- Učení – výrazné úsilí a čas; pouze základní úkony sebeobsluhy a plnění několika pokynů;
- Zpravidla kombinovaná postižení
- Jsou závislí na péči druhých lidí.

Hluboká mentální retardace

- Ve většině případů kombinované postižení;
- Poznávací schopnosti se téměř nerozvíjejí;
- Rozlišují pouze známe a neznáme podněty;
- Reagují na úrovni libost či nelibost;
- Nejsou žádné verbální schopnosti;
- Jsou komplexně závislí na péči jiných lidí;
- Umisťování v ústavech sociální péče;

Typy mentálních retardací

- Následkem organického poškození CNS – hyperaktivita, zvýšená dráždivost, porucha pozornosti, rychlejší unavitelnost, impulzivita, výkyvy emočnosti, poruchy řeči, snížená tolerance k záteži; adaptační potíže; atd....
- Downův syndrom - chromozomální odchylka (trisomie 21.chromozomu) na první pohled odlišná, mentální defekt rovnovážný; klidní, pomalí; hypoaktivní;
- Syndrom lomivého X – neboli syndrom Martina – Bellové - mimo mentální retardace, také velké uši, čelo, brada a poruchy chování;
- Polygenně podmíněné omezení intelektového vývoje – lehčího stupně; roli hraje nižší nadání, výchovní nepodnětnost, výchovné zanedbání; Jde obvykle o děti podobně postižených rodičů, jejichž vzdělanostní a intelektuální úroveň je nízká; - **lepší úroveň vzdělávacích schopností nemají rovněž ani rodiče;**